

על החומה

מיכאל פריאנטה: בצל החומות, הוצאת סתות 2015, 190 עמ'

"זיכרון", אומרת ההגדרה המילונית, "הוא יכולתו של האורגניזם לאגור מידע מהסביבה דרך החושים ולהשתמש בו". אני אוהב את ההגדרה הזאת כיוון שהיא הופכת את החושים למעין מנופי ענק היכולים ללכוד כל דבר מן האדמה ולהניף אותו הכי גבוה שאפשר. הוראות השימוש מודבקות על שפתי של בעל הזיכרון והוא יכול לעשות בו כרצונו.

במידה רבה זוהי ברכת הדרך שהציג מיכאל פריאנטה שהחליט לחזור אל המלאח הישן שהוא הרובע היהודי בעיר מכנאס שבמרוקו.

לכאורה, זהו ממואר שבו מרהט המחבר את חדר הזיכרונות הפרטי שלו. למעשה, זהו סיפורה של קהילה שלמה. היופי שבתיאורים הוא ברצון לאיית

את הפרטי, את קווי האורך וקווי הרוחב של משפחה אחת, ולמצוא פתאום שהקווים האלה נפרצים והופכים להיות גבולות של ציבור גדול יותר.

הריהוט המטאפורי אינו מבדיל בין חוויית עישון הסיגריה הראשונה לבין תיאור כף ידו הכרותה של האח (אגב, כף ידו הכרותה של האח תעכב את עליית משפחת המחבר לארץ, כיוון ששליח העלייה המגיע למרוקו ב-1956 מפעיל את עיקרון הסלקציה, עיקרון שעליו כתב נתן אלתרמן את שירו 'ריצתו של העולה דנינו'). הריהוט המטאפורי פורש שטיח צבעוני ועליו אפילו העניים שבריהטי הזיכרון נהיים יותר פוטוגניים. מיכאל פריאנטה מרגיש שהוא חייב לתאר, שהוא החייל האחרון בצבא הזיכרון ושעוד מעט לא תישאר אפילו רבע שעה אחרי שזמן התיעוד יגיע אל קצו.

ההחלטה הכי חזקה שלו (כפי שהיטב לנסחה פרופ' אשר קוריאט באחרית הדבר) היא לא להרגיש חייב להיסטוריה. הוא מרגיש חייב רק לעצמו, לילד שהיה באותו רובע. לכן גם בולט מאוד תיאור השדים ומלאכי המוות שבהם נלחמו התושבים. כוחות העל האלה ריחפו מעל לראשם של בני המקום, ואלה יצאו למלחמה בלא נודע. ברור שלקרבות האלה אין סוף ידוע מראש, ואפילו עכשיו במרחק השנים הם מלאים ביותר סימני שאלה מסימן קריאה אחד.

בצל החומות הוא ניסיון יפה לפרק את החומות, לפזר את אבניהן לאורך דרכי העפר והאוטוסטרדות של הזמן, ואז לתת לזיכרון הסובייקטיבי לבנות אותן מחדש.

רוני סומק

לקרוע בקול גדול

חני כבדיאל: פרימת טלאים, הוצאת רעב 2015, 49 עמ'

יפה עשו הוצאת רעב שבחרו להתחיל את סדרת ספרי המקור שלהם (בעלת השם הצנוע והציפורי "שירה עם מקור") עם ספרה של המשוררת חני כבדיאל. אתחיל עם צורתו החיצונית - העיצוב של הספר מרהיב, נקי ומהודק - הספר גבוה במעט מספרים אחרים ומקנה לו בולטות על המדף אולם לא בצעקנות. הכריכה מרתקת ודורשת דיון בקשר בין האלימות על הדף לבין היצירה הכתובה ועשויה להרתיע, אבל ריווח המילים על הדף והגופן שנבחר מקנים חוויית קריאה מהנה ולא זולה (שימו לב לרשים, מצרך נדיר בספרי ביכורים או בהוצאות קטנות).

מכריכתו האחורית של הספר אנו למדים על עברה הדת'ל'שי של המשוררת ועל חייה עם בת זוג בהווה. אתחיל ואומר שחששתי מספר "גאה" במובן הצבעוני של המילה - מבט מציצני לחיי זוגיות ואהבה דרך הפריזומה המוכרת לעיפה בשירה העברית. במקום זאת, אולי בעקבות היותה "מתרגמת שותפה" (ניסוח בעייתי זה כך במקור) בספר הנפלא **איפה תהיו - שיריה של פט פרקר** (גם בהוצאת רעב) הספר הוא מכה לבטן. הוא אמיץ ויוצא דופן.

המשוררת מצליחה בספר נטול מניירות (כמעט עד סופו, מלבד שיר צורני אחד המאפשר קריאות מכיוונים שונים), ריק משפה פיגורטיבית או אמצעיים שיריים אחרים (מלבד פסיוחות רבות) - לבנות עולם חדש נקי. זהו עולם עם עמדה ברורה על העולם, מהי שירה וכיצד ראוי לכתוב אותה ('כשזה שיר', עמ' 35), זהו עולם המגדיר מחדש מהו בית ('מרחב בטוח', עמ' 44), חיי משפחה ('בעלי חיים', עמ' 17) ופוליטיקה ('מול הבראסרי', עמ' 32). "לא ניתן לפרק את הבית בכלי האדון" כתבה המשוררת השחורה אודרי לוארד; חני כבדיאל למרות הישענותה על עורך זכר (המשורר והמתרגם ערן צלגוב), מצליחה לבחון מחדש הגדרות מוכרות ולהעמידן אל מול השמש

ולהראות את הזיוף של החיים בתור עולם הטרור-סקסיסטי אלים וקשה. כיצד אשה הבוחרת לצאת מהעולם הדתי מצליחה ליצור אסתטיקה פוליטית חדשה, מבלי להיכנע לקלישאות. שימו לבכן לשיר הבא:

כישלון

בשנה השלישית להעלמות הנפש, היא השנה הרביעית בבית הספר היסודי. הכתה עמדה ומחאה לי פנים. זה היה היום היחיד בו לא קבלתי הערה אדמה ביומן. המחאות סובבו לי את הידים מאחורי הגב, אבל לא בכיתי. הייתי כבר רגילה להיות במקום אחר.

בשנה הרביעית באלפנה, היא השנה התשיעית לעצב קליני, פתה שלמה למדה את עדותו הספרותית שהיתה פתובה בעפרון. עדין לא הכנתי שעורים, עדין לא הגעתי למבחנים, עדין לא בכיתי. עד שהתרגלתי לא להרגיש, מלותיו הפואבות רכבו לי את הידים.

בשנה הראשונה לחזרה בשאלה, היא השנה הראשונה לחזרה לעצמי, נפגשתי אתו בחדר ריק. המלים שלו ואני שנפסתי להרביק ללא הועיל. טפת דיו שקוף הכתימה את הדף.

כבר האומץ לתת לשיר ארס-פואטי, כלומר שיר העוסק במלאכת השירה ולא מקבוצת ערספואטיקה, את הכותרת 'כישלון' מחזיר אותנו לדיון של דרידה על מהות השירה הנדרסת על הכביש, שתמיד מגיעה עד חצי הדרך ונשארת שם כמו צלקת. אי-אפשר להתחמק מהשאלה כיצד שיר כזה הוא כישלון. בסופו כמו במהלך שסמואל בקט היה חותם עליו הופך הכישלון להוכחת הכשרון (סמואל בקט אמר - ניסית אי פעם? נכשלת? לא משנה, נסי שוב, היכשלי שוב, היכשלי טוב יותר). הדקונסטרוקציה של הכישלון היא הכשרון האמיתי. להוכיח עד כמה המילה מכשילה אותנו כדי שנוכל לבחון את מהות השפה.

זהו שיר חכם מאוד שראוי לבחינה - כמעט בשפה תנ"כית מגלה לנו המשוררת כיצד נגלה לה כשרונה, היא מחברת את עצמה למקורות הדתיים ובכך מתחברת לקאנון המוכר, לטקסט הגברי, שוב יש דמות גברית (דן פגיס בקרון החתום) אבל היא לוקחת את המילים ועושה בהן כשלה. ולא רק "כשלה" - הן ממש שלה. ואין זו מכשלה - היא עוברת הלאה ישר מהטקסט הגברי, שנובע ממודל גברי, לכתוב בנוולי הגוף, בצבע שלא ניתן לראות, חיבור ישיר אולי להלן סיקסו וקריאתה לחוויית הכתיבה בדיו הלבן - החלב.

בשיר אחר מצליחה המשוררת לתאר זוג חסרי בית על ספסל תוך כדי שהיא מתמקדת בסטיקר לא ברור שברקע ('מול הבראסרי'). זהו שיר שהוא למעשה גלויה קטנה. אבל ההתמקדות דווקא במה שמחוק והכללתו ברצף שירים פוליטיים מעלה את השאלה מהו הסטיקר (בחברה הישראלית הרוויה סטיקרים) ומה נחמק. המשוררת מצליחה לגרום לחסרי הבית להיעלם בצעד חכם זה של התמקדות

ניסים ברכה / אני ניסים ברכה כתב שירה

מי ירצה לקרוא ספר שירה ששם המשורר הוא ניסים ברכה? זה שם שארוז במזוודות העולים החדשים מאפריקה מתחת למיטות הסוכנות ושמיכות הסקביאס. מעניין כמה פעמים בחיי נגרסו קורות החיים שלי בגלל השם ניסים ברכה. אף על פי שאני עובד בהיי טק כניסים ברכה וכשאני טס לחו"ל תחת השם MR NISSIM BRACHA אף אחד לא מבין שניסים אכן קורים ומי מאיתנו לא היה רוצה ברכה אישתי חושבת שיהלום אותנו יותר השם ברק זה מצלצל יותר טוב עם השמות הפרטיים של הילדים.

באיזה בית ספר יקראו שירה שכתב ניסים ברכה? זה שם של המחששות של הקיר מאחורי בית הספר שם מצויר הגרפיטי איפה שזרוקים בדלי הסיגריות באיזה פקולטה לספרות ינתחו שירה שכתב ניסים ברכה? זה שם שנשמע יותר בחוגים לעבודה סוציאלית בקרימינולוגיה או במבוא למשפט פלילי.

קולי יישמע
בערי יהודה ובחוצות ירושלים
אני ניסים ברכה
כותב שירה.

השיר 'אני ניסים ברכה כתב שירה' - אשר מחזיק שלושה בתים לא סימטריים ומשתרע על פני 22 טורי שירה - פותח את ספר שיריו הראשון של המשורר ניסים ברכה (יליד 1978, דימונה, מתגורר כיום עם משפחתו בירושלים), **אני ניסים ברכה כתב שירה** (2015), הוצאת ספרי עיתון 77, עורכת: סמדר שרת, עמ' 7), והוא לדעתי אחד משירי הפתיחה המשמעותיים ביותר שראו אור בספר שירים ישראלי בשנים האחרונות. השיר פורסם לראשונה במוסף לתרבות וספרות של עיתון 'הארץ' ב-8.5.2013 כשהוא מנוקד (שירי הספר כולו לא מנוקדים אלא במקומות מוקשים לקריאה) ויש הסבורים כי הוא היה בין השירים שבישרו את הופעתו של השיר פורץ הדרך, 'מדינת אשכנז' מאת המשורר רועי חסן, שפורסם שם בהמשך (שני המשוררים הם צאצאים למשפחות יהודים עולים ממרוקו).

שירו של ברכה חשוב משום שהוא עושה מגוון של פעולות באבחה אחת של שיר כאשר צריך לזכור שמדובר בשיר הפתיחה של ספרו, כלומר בתעודת הזהות שלו כמשורר. פעולה ראשונה היא של הטלת ספק בעצם משורריותו מצדם של הקוראים. ייטול נא הקורא מבחר מקרי של ספרי שירה של משוררים צעירים אשכנזים מבני דורו של ברכה ויחפש לשווא הטלת ספק שכזו. אצל אלו האחרונים הספק הזה כלל לא עולה בעוד שאצל ברכה הוא נתפס כעובדה קיומית. השם 'ניסים ברכה' הוא לכאורה לא משוררי. אבל אצל מי הוא לא משוררי? לא אצל ברכה עצמו, כפי שעשויה קריאה שגויה בשיר הזה לפרש אותו, כי אם אצל קוראיו הגזענים ואצל הממסד השמרני הבא לידי ביטוי במוסדות בית הספר והפקולטות לספרות המופיעות בשיר, שם קוראים במשך שנים את שירתם של אלתרמן וזך ושלונסקי וגולדברג מהעיריות היהודיות באוקראינה, אבל לא את שירתו של החבר ברכה מרחוב השיטה בדימונה.

מול הממסד ומייצגיו מציג ברכה את המציאות של הוריו המסומלת בשיר על ידי "מזוודות העולים החדשים מאפריקה"; "מיטות הסוכנות" ו"שמיכות הסקביאס" וגם את המציאות שלו עצמו, כמי שגדל בעיירת טיפוח או שמא עיר קיפוח כדימונה, המיוצגת בשיר על ידי המחששות או הקיר מאחורי בית הספר, כלומר בגבו של הממסד, שם נכתבות הסימאות שהממסד לא רוצה שיתגלו אל הציבור הרחב, על אודות ההונחה, הפשיעה והסמים.

פעולה אחרת שהשיר הזה עושה היא להציג את דמותו הריאלית של מחבר השיר, הדובר בו, כאיש הייטק, שאף כי קרוב לוודאי שחווה בימי חייו גילויים של גזענות, הנה בכל זאת הצליח מבחינת מונחים של הצלחה ישראלית לפחות. כמה משוררים בני זמננו עוברים בהייטק? הרוב מקוששים את לחמם - לעתים קרובות מאוד גם האשכנזים שבהם - באירועים ספרותיים. ברכה קובע כאן שבניגוד אליהם הוא לא בהכרח נזקק לזה. לא מדובר בשיר של משורר מזרחי המתבכין על מר גורלו על פי הסטריאוטיפ השגוי. להפך. לפנינו משורר גאוותן, שלא בכדי מסיים את שירו בציטוט מתוך דברי הנביא ירמיהו (לג, י). וזו עוד פעולה שהשיר הזה עושה: מציג משורר בעל חזון שהיה רוצה שקולו יישמע בראש חוצות. את תוכן חזונו יש לקרוא בספר עצמו.

- לשעבר - בשורה מתחת. עיסוקה? סטודנטית
- אנו שכבר למדנו מוכנים לשלילה - אך לא.
ואז בואו נכיר את תלמידת מדעי הרוח הזאת - נו
ברור שהיא פריגידיית, לא? לא! הכלכלה נכנסת
בתוך המיניות, הפוליטי בתוך היומיומי - כך עד
לשיא - היא אינה יכולה שלא לכתוב - שיר לא
פוליטי. אלו החיים. והספר הצנוע הזה ראוי לשבת
על המדף בכל עת שהחיים הללו מציבים בפנינו
מראה שאיננו מבינים, שפה שאינה אפשרית,
אסתטיקה חדשה.

אותם קרעים מפרימת השמיכה של כבדיאל, יאפשרו למשוררים ומשוררות רבות לתפור להם מעיל תשבץ בעל פואטיקה חדשה ועולם מושגים חדש. זהו הישג לכל משורר ובטח לספר ביכורים.

גתית לוי

שחשבנו. מאכזב היה לראות ששמה לא נכלל
באנתולוגיה הגאה שייצאה לאחרונה **נפלאותה**
(חרגול) בעריכת דורי מנור ורוזן סוניס. הספר הזה
נע כמעט לקראת התנגשות חזיתית עם השירים
המוצגים באותה אנתולוגיה וראוי שיעמוד למרות
דקותו לצד - לשם השוואה והנגדה - אחיו הגדול
והמדורשן.

הנה דוגמה נוספת, שראויה להילמד בבתי ספר:
"אֵשָׁה, דְּתִיָּה / לְשֹׁעֵבֵר, בְּזוּגִיּוֹת / עִם אֵשָׁה,
סְטוּדֵנְטִית / לְמַדְעֵי הָרוּחַ, לֹא גוֹמְרֵת / אֶת הַחֵדֶשׁ,
לֹא אוֹכְלֵת / מֵהַחֵי, לֹא פוֹתֵבֵת / שִׁיר לֹא פוֹלִיטִי"

השיר נועד לפרק את עצמו, לתת לנו מילון מושגים ולהוכיח לנו שהכל, וכלום, פוליטי. כיצד נעשה הדבר? הנחת היסוד - אשה. כך מתחיל השיר ממשיך לאופי חייה - דתייה. אך לא כך היא

במחיקה, וכך הופכת אותנו הקוראות לפעילות של ממש במעשה העוול. רק כשמתרחקים אנו שוב שמות לב מה עוללנו ונשארת השאלה - לא מה נמחק אלא למה וכידי מי ומי מפעיל את המניפולציה הפוליטית של המחיקה.

העורך ערן צלגוב הציב רף גבוה לסדרה של 'רעב' בספר שאינו מרפה ואינו מקל. היה אולי כדאי להוצאה צעירה כמו 'רעב' לבחור במשוררת נעימה יותר ומכאיבה פחות, ויש לקוות שלא יפלו בהמשך. אבל אין הדבר מוריד מערכו של הספר, נהפוך הוא.

הספר הוא ספר שראוי לקריאה שוב ושוב, הוא מאתגר את מה שאנו חושבות על העולם הלסבי, הדתי, הוא מראה כיצד החוויה הגאה בישראל היא מורכבת לא פחות ואולי אפילו יותר ממה